

Tekst 25 Een schoolboektekst over demografische kenmerken

Uitwerking oefentekst bij hoofdstuk 16

Organisatie van de tekst	Demografische kenmerken Genre: feitelijk > Beschrijving Taalmiddelen om het onderwerp uit te werken (veld) Taalmiddelen om een standpunt te bepalen (toon) Taalmiddelen om samenhang aan te brengen (modus)
Identificatie	Demografische kenmerken en criteria ► Demografie is de wetenschap die studie maakt van de aantallen van de bevolking en de veranderingen daarin. Een demograaf beschrijft bijvoorbeeld de mate van vergrijzing van de bevolking of het vertrek uit een bepaald gebied en probeert dit vervolgens te verklaren.
Specificatie (kenmerk 1)	Hoewel het interessant is om te zien waar in een land de meeste mensen wonen en hoeveel inwoners een land telt, zijn de bevolkings spreiding en de bevolkingsdichtheid geen geschikte indicatoren om landen goed te kunnen vergelijken. Bevolkingsdichtheid is het aantal mensen dat per m ² in een regio woont. Het is duidelijk dat het dichtheidscijfer altijd een gemiddelde is.
(kenmerk 2)	● Wanneer je wilt weten waar de mensen werkelijk wonen, zul je moeten kijken naar de verspreiding van de bevolking over een gebied. Onder bevolkings spreiding verstaat men de wijze waarop de bevolking is verdeeld over de ruimte. [Een toelichting aan de hand van een kaart van Egypte is hier verwijderd.]
(kenmerk 3)	● Een demografisch begrip dat wel degelijk iets zegt over de ontwikkeling en dus een goed instrument is bij de landenvergelijking , is de bevolkings groei . Je hebt eerder geleerd dat je de groei van een bevolking kunt onderscheiden in natuurlijke en sociale groei. Het saldo van geboorte, sterfte, vestiging en vertrek geeft de omvang van de bevolkings groei aan. Met name het geboortecijfer is een goede indicator voor landenvergelijking, evenals de cijfers voor kindersterfte en zuigelingensterfte. ● Met leeftijdsopbouw bedoelt men de samenstelling van de bevolking naar leeftijd en geslacht . De leeftijdsopbouw wordt weergegeven in een leeftijdsgrafiek of bevolkings'piramide' . Dat is een grafische weergave van de verdeling van de bevolking naar geslacht en leeftijd, waarbij de leeftijd op de y-as is geplaatst . Elk land wordt gekenmerkt door een specifieke leeftijdsopbouw, maar in grote lijnen zijn er drie modellen te onderscheiden . Het eerste heeft een soort piramidevorm en hoort bij een jonge, sterk groeiende bevolking en is typerend voor ontwikkelingslanden met een hoog geboortecijfer en een betrekkelijk hoog sterftcijfer. De bevolkingspiramide van Egypte is hiervan een voorbeeld. Zie figuur 4.7. Een tweede model heeft de vorm van een spitse kogel en duidt op een stagnerende bevolkings groei. Zie figuur 4.8. Een bevolking met deze leeftijdsopbouw zal langzamerhand toegroeien naar model nummer 3 , de uivorm. Deze geeft aan dat de bevolkingsomvang afneemt. Zie figuur 4.9. Het piramidemodel wordt gekenmerkt door een enorm aandeel jonge mensen in de

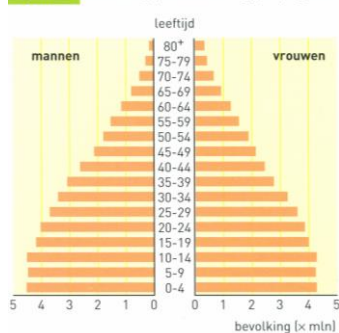
(kenmerk 4)

totale bevolking. De samenleving moet fors investeren in opvoeding, onderwijs en werk om deze groep op te vangen. De 'groene druk' is dus groot.

Bij het uimodel ligt dit juist omgekeerd. Het aantal ouderen in de bevolking is groot en leidt tot een zware grijze druk. Zaken als bejaardenzorg, gezondheidszorg en pensioenuitkeringen gaan gelijk op met de vergrijzing van de bevolking.

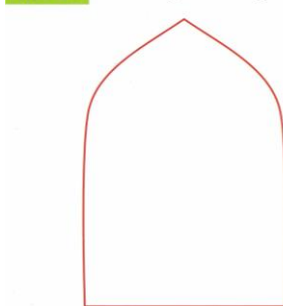
● Op basis van de verhouding tussen de leeftijdsgroepen kun je (ongeveer) berekenen hoe zwaar de niet-productieven leunen op de groep die moet zorgen voor brood op de plank. Je hebt het dan over de demografische druk, die de verhouding aangeeft tussen de som van het aantal personen tussen 0-19 jaar en 65 jaar of ouder en de personen in de zogenoemde 'productieve leeftijdsgroep' van 20-64 jaar. De demografische druk is dus de optelsom van de 'groene druk' en de 'grijze druk'.

Figuur 4.7 Bevolkingspiramide van Egypte, prognose 2010.

> bevolkingsgroei
> leeftijdsopbouw

Figuur 4.8 Dit model geeft een stagnerende bevolkingsgroei aan.

Figuur 4.9 De leeftijdsopbouw van Tsjechië in 2005.

Tekst 25 Demografische kenmerken

A.M. Peters (red.) (2007). *De Geo, Arm en rijk, studieboek havo* (p. 36-37). Utrecht/Zutphen:

ThiemeMeulenhoff. [NB Dit betreft de derde druk van *De Geo*, in 2010/2011 is de vierde druk verschenen.]

Sociaal doel en organisatie van de tekst

Het doel van deze schoolboektekst is te beschrijven waar de wetenschap van de demografie zich mee bezighoudt. Meer in het bijzonder gaat het om het beschrijven en uitwerken van demografische kenmerken op basis waarvan landen met elkaar vergeleken kunnen worden. De tekst is te typeren als een Beschrijving en kent twee stadia: Identificatie ^ Specificatie.

Het stadium Identificatie is te herkennen in de eerste alinea waarin het begrip demografie wordt geïntroduceerd en gedefinieerd. De rest van de tekst bestaat uit een Specificatie van demografische kenmerken waarmee landen vergeleken kunnen worden. Achtereenvolgens komen aan de orde: bevolkingsverspreiding en bevolkingsdichtheid, bevolkingsgroei, leeftijdsopbouw en demografische druk. Met name het kenmerk van leeftijdsopbouw wordt uitgebreid besproken door middel van het vergelijken van drie modellen.

Met welke taalmiddelen wordt het onderwerp uitgewerkt?

De schrijver maakt veelvuldig gebruik van complexe, geografische begrippen die gerelateerd zijn aan het overkoepelende concept demografie, bijvoorbeeld 'bevolking', 'bevolkingsverspreiding', 'bevolkingsdichtheid', 'bevolkingsgroei', 'geboortecijfer', 'leeftijdsopbouw', 'bevolkingspiramide', 'piramidemodel', 'uimodel', 'groene druk', 'grijze druk' en 'demografische druk'.

Bij de uitwerking van het onderwerp zien we dat de betekenis van het ene begrip wordt omschreven door gebruik te maken van andere begrippen. Vergelijk bijvoorbeeld de omschrijving van demografie: 'de wetenschap die studie maakt van de aantallen van de bevolking en de veranderingen daarin', en de omschrijving van leeftijdsopbouw: 'de samenstelling van de bevolking naar leeftijd en geslacht'. Bij de toelichting op het begrip leeftijdsopbouw 'zijn er drie modellen te onderscheiden', het piramidemodel, het uimodel en een model dat geen naam krijgt, maar 'de vorm van een spitse kogel' heeft.

In deze beschrijving van demografische kenmerken vallen ook de lange nominale groepen op, zoals 'de mate van de vergrijzing van de bevolking', 'de samenstelling van de bevolking naar leeftijd en geslacht', 'de verhouding tussen de leeftijdsgroepen' en 'een grafische weergave van de verdeling van de bevolking naar geslacht en leeftijd, waarbij de leeftijd op de y-as is geplaatst'. Dergelijke nominale groepen verwijzen naar complexe processen en zijn het resultaat van nominalisering van dergelijke processen. Zo is bijvoorbeeld het werkwoord 'vergelijken' in 'indicatoren om landen goed te kunnen vergelijken' omgezet in het zelfstandig naamwoord 'landenvergelijking'.

Met welke taalmiddelen wordt een standpunt ingenomen?

De schrijver laat door specifiek woordgebruik zien welk standpunt hij inneemt, enerzijds tegenover het onderwerp waarover hij schrijft (demografie) en anderzijds tegenover de lezer voor wie hij schrijft.

In het begin van de tekst neemt de schrijver een stellig en onpersoonlijk standpunt in ten opzichte van zijn onderwerp: 'Demografie is de wetenschap die studie maakt ...', 'Met leeftijdsopbouw *bedoelt men* de samenstelling van ...' en 'Het is duidelijk dat ...'. Die alleswetende toon wordt later wat afgezwakt als de schrijver ook blijkt geeft van enkele onzekerheden, zoals 'in grote lijnen' en 'kun je (ongeveer) berekenen'. Zijn standpunt blijkt ook in de waardering van de besproken demografische kenmerken. Bevolkings spreiding en bevolkingsdichtheid zijn 'interessant om te zien', maar 'geen geschikte indicatoren'. Bevolkingsgroei is 'wel *degelijk* ... een *goed* instrument'. Een geboortecijfer is 'een *goede* indicator'.

Ook tegenover de lezer neemt de schrijver een standpunt in. De tekst is primair gericht op het neutraal en onpersoonlijk beschrijven van de demografische kenmerken. Op een aantal momenten verlaat de schrijver deze afstandelijke stijl en spreekt hij de lezer (de leerling) rechtstreeks aan. Bijvoorbeeld: 'Wanneer je wilt weten ... zul je moeten kijken ...', 'Je hebt eerder geleerd ...', '... kun je (ongeveer) berekenen ...' en 'Je hebt het dan over ...'. Door het gebruik van 'je' verkleint de schrijver de afstand tussen hemzelf en de lezer. Dat doet hij overigens ook als hij gebruikmaakt van de niet-academische uitdrukking 'brood op de plank'.

Welke taalmiddelen zorgen voor samenhang in de tekst?

Op tekstniveau zorgen de stadia Identificatie en Specificatie voor samenhang in de tekst. Deze 'grote' samenhang wordt echter nauwelijks met taalmiddelen ondersteund; het verband tussen de eerste alinea (Identificatie) en de rest van de tekst (Specificatie) blijft impliciet.

Met behulp van paragraaftekens (hier weergegeven als ●) deelt de schrijver de tekst in paragrafen in. Soms correspondeert zo'n paragraaf inhoudelijk met een demografisch kenmerk, maar dat gebeurt niet altijd.

In de toelichting op het kenmerk leeftijdsopbouw met behulp van drie modellen kent de tekst een duidelijk opsommend verband: '... het eerste ...', 'Een tweede model ...' en '... model nummer 3 ...'

Deze passage expliciteert ook de samenhang tussen de tekst en de illustraties bij de tekst door de verwijzingen naar de figuren 4.7, 4.8 en 4.9.

Op zinsniveau worden enkele malen verbanden geëxpliciteerd. Aan het begin van de Specificatie is 'Hoewel' de uitdrukking van een tegenstellend verband. Een aan het eind van de tekst verwoordt 'dus' een concluderend verband: 'De demografische druk is *dus* de optelsom van de "groene druk" en de "grijze druk".'